

Inhoud

Voorwoord	7
1 Doelgericht werken	10
1.1 Twee soorten doelen	11
1.2 Inhoudelijke doelen	12
1.2.1 Schoolniveau	12
1.2.2 Leerjaarniveau	13
1.2.3 Lesniveau	14
1.2.4 Leerlingniveau	15
1.3 Toetsbare doelen	15
1.3.1 Doelen in groep 1-2	16
1.3.2 Doelen in groep 3-8	18
1.3.3 Doelen op leerlingniveau	19
1.3.4 Doelen voor het einde van het basisonderwijs	19
1.4 Doelgericht werken	20
1.5 Samenvatting	21
2 Tijd voor spellingonderwijs	22
2.1 Effectief spellingonderwijs	23
2.1.1 De vier hoofdstrategieën bij spelling	23
2.1.2 Instructie en oefening	24
2.2 Richtlijnen voor tijdsbesteding	25
2.2.1 Extra tijd voor zwakke spellers	26
2.3 Tijd voor transfer	27
2.4 Samenvatting	27
3 Het spellingaanbod	28
3.1 Een beredeneerd aanbod	29
3.1.1 Groep 1-2	29
3.1.2 Groep 3	30
3.1.3 Groep 4-8	30
3.2 De doorgaande leerlijn	31
3.3 Een goede methode kiezen	32
3.3.1 Een planning maken	33
3.3.2 De handleiding volgen	33
3.3.3 Eenduidige didactiek in de hele school	34

3.3.4	<i>Materialen bij de methode</i>	35
3.3.5	<i>Methodegebonden computerprogramma's</i>	36
3.4	Werkvormen	36
3.4.1	<i>Schriftelijke werkvormen</i>	37
3.4.2	<i>Werkvormen zonder schrijven</i>	38
3.4.3	<i>Coöperatieve werkvormen</i>	39
3.4.4	<i>Werkvormen met de computer</i>	41
3.5	Samenvatting	41
4	Instructie	42
4.1	Het IGDI-model	43
4.1.1	<i>Start van de les</i>	44
4.1.2	<i>Groepsinstructie</i>	46
4.1.3	<i>Begeleide oefening</i>	47
4.1.4	<i>Zelfstandige verwerking en verlengde instructie</i>	48
4.1.5	<i>Feedback</i>	51
4.1.6	<i>Lesafsluiting</i>	51
4.2	Instructie bij de andere strategieën	52
4.2.1	<i>De luisterstrategie</i>	52
4.2.2	<i>De inprentstrategie (kijk- of weetstrategie)</i>	53
4.2.3	<i>De 'net als'-strategie</i>	55
4.3	Samenvatting	56
5	Differentiatie	58
5.1	Convergente of divergente differentiatie?	59
5.2	Het groepsplan voor spelling	60
5.2.1	<i>Drie groepen benoemen</i>	60
5.3	Werken met een datamuur	62
5.4	Lesopbouw bij differentiatie naar instructiebehoefte	64
5.5	Aanvullende criteria voor verlengde instructie of voorinstructie	65
5.6	De Alsnog-Herhalen-aanpak	67
5.6.1	<i>In kaart brengen van de problematiek</i>	67
5.6.2	<i>Tijd vrijmaken</i>	68
5.6.3	<i>Methode en materialen</i>	71
5.7	Samenvatting	71
6	Monitoren van spellingonderwijs	72
6.1	Monitoren van gegevens	73
6.1.1	<i>Toetsing</i>	74
6.1.2	<i>Observatie</i>	75

6.1.3	<i>Een diagnostisch gesprek</i>	76
6.2	Monitoren op verschillende niveaus	77
6.2.1	<i>Toetsgegevens op groepsniveau</i>	77
6.2.2	<i>Toetsgegevens op leerlingniveau</i>	79
6.2.3	<i>Toetsgegevens op schoolniveau</i>	80
6.3	Samenvatting	81

7 Transfer **82**

7.1	De plaats van spelling binnen de taaldomeinen	84
7.2	Van aanbieden naar transfer	84
7.2.1	<i>Het geïsoleerd aanbieden van categorieën</i>	85
7.2.2	<i>Het geïntegreerd aanbieden van categorieën</i>	85
7.2.3	<i>Versterken van het spellingbewustzijn</i>	86
7.3	Feedback op spelfouten	88
7.4	Hulpmiddelen voor zelfcorrectie	89
7.5	Schoolafspraken	91
7.6	Samenvatting	92

Nawoord **94**

Bijlagen

I	Taalontwikkelingsdoelen voor ontluikende en beginnende geletterdheid	96
II	Begrippenlijst en taalverzorging: leerstoflijnen in schema	98
III	Observatielijst IGDI-model	110
IV	Groepsplan spelling (Inclusief plan voor extra hulp aan zwakke spellers)	112
V	Voorbeeld van een datamuur	114
VI	Voorbeeld Toetskalender spelling	115
VII	Rol van de interne begeleider in effectief spellingonderwijs	116
VIII	Rol van de schoolleider in effectief spellingonderwijs	120
IX	Checklijst teamafspraken over spelling	123

Literatuur **125**

Meer lezen... **126**

Voorwoord

Veel mensen hebben moeite met spellen. Ze twijfelen regelmatig over hoe je bepaalde woorden schrijft. En ze vinden het lastig zich de Nederlandse spellingregels eigen te maken en deze correct toe te passen. Toch is correct kunnen spellen een vaardigheid die in onze maatschappij van groot belang wordt geacht. Spelfouten leiden af van de inhoud van de tekst. Dit wordt door een lezer als onplezierig ervaren. Daar komt nog iets bij: spelfouten in bijvoorbeeld brieven of e-mails leiden vaak ook tot een oordeel over de schrijver. Geen wonder dat mensen een gevoel van onzekerheid of zelfs falen kunnen krijgen als ze achteraf hun eigen spelfouten constateren.

Scholen streven ernaar dat hun leerlingen sterke spellers worden. Spelling is een van de elementen van het Referentiekader Taal. Daarin staat beschreven wat leerlingen in opeenvolgende fasen van het onderwijs moeten kennen en kunnen op het gebied van taal. In het basisonderwijs wordt veel tijd besteed aan spelling. Maar dat is niet altijd terug te zien in de spellingresultaten van de leerlingen. Die vallen soms tegen. Ook de eigen schrijfproducten van leerlingen, zoals werkstukken en creatieve teksten, staan vaak vol met spelfouten. Veel scholen uiten dan ook zorgen over de spellingkennis en -vaardigheden van hun leerlingen. Ze willen graag werken aan het verbeteren van hun spellingonderwijs, maar weten niet altijd hoe.

Dit praktische boek helpt hen op weg. Het is bedoeld om leerkrachten en interne begeleiders te ondersteunen bij het opzetten, begeleiden en verzorgen van goed spellingonderwijs. We beschrijven een aanpak die is gebaseerd op de jarenlange ervaring die wij hebben opgedaan met spellingverbetertrajecten in het basisonderwijs. Deze aanpak is toepasbaar bij iedere spellingmethode en helpt scholen bij het optimaliseren van hun spellingonderwijs.

Bouwstenen van goed spellingonderwijs

In dit boek laten we zien dat goed spellingonderwijs wordt gekenmerkt door zeven kwaliteitsfactoren. Deze beschouwen we als de bouwstenen om te komen tot goed spellingonderwijs. Iedere bouwsteen bestaat uit onderdelen die verder ontwikkeld kunnen worden. Het gaat om factoren waarop verschillende personen binnen het schoolteam invloed kunnen uitoefenen. De leerkracht is echter degene die het verschil maakt in de dagelijkse onderwijspraktijk: hij is immers de persoon die de leerlingen het meeste ziet en onderwijst. De kwaliteit van zijn spellinglessen is uiteindelijk het meest bepalend voor het leerrendement van de leerlingen.

Scholen die hun spellingonderwijs willen verbeteren, stellen zich steeds de volgende vragen:

- Hoe is de stand van zaken ten aanzien van deze kwaliteitsfactor bij ons op school?
- Met welke onderdelen kunnen we aan de slag om deze kwaliteitsfactor van ons spellingonderwijs te verbeteren?

En vervolgens is het natuurlijk zaak om aan de slag te gaan en de verbeteringen door te voeren!

Opbouw van dit boek

In ieder hoofdstuk bespreken wij een bouwsteen/kwaliteitsfactor. In hoofdstuk 1 gaan we in op het belang van een doelgerichte aanpak. Immers: het stellen van toetsbare en inhoudelijke doelen - op schoolniveau, op groepsniveau, op leerlingniveau en op lesniveau - zorgt ervoor dat leerkrachten weten wat de opbrengsten van de leerlingen moeten zijn.

Goed leren spellen lukt alleen als leerlingen voldoende de tijd krijgen om zich de spellingregels eigen te maken. In hoofdstuk 2 gaan we daarom in op de tijd die nodig is om goed spellingonderwijs te kunnen geven. We benadrukken hoe belangrijk het is om voldoende tijd in te roosteren én om deze tijd goed te besteden. Bovendien laten we zien dat het nodig kan zijn om extra tijd in te roosteren voor de zwakke spellers. Tijd, waarin de leerkracht leerlingen een extra aanbod kan doen om te automatiseren en om te werken aan de zogeheten oude categorieën. Dit zijn spellingcategorieën die in een eerder leerjaar aan bod zijn geweest en die leerlingen nog niet voldoende beheersen.

In hoofdstuk 3 gaan we nader in op het aanbod. Hiermee bedoelen we de leerlijn en de methode waarmee gewerkt wordt op school. Verder staan we stil bij de materialen, werkvormen en computerprogramma's die leerkrachten kunnen inzetten voor goed spellingonderwijs. En we laten zien hoe belangrijk het is dat leerkrachten onderling goede afspraken maken over de manier van werken. Eenduidigheid over de aanpak geeft zowel leerkrachten als leerlingen veel houvast. Hoofdstuk 4 gaat over instructie. We staan dan stil bij het model voor Interactieve Gedifferentieerde Directe Instructie (het IGDI-model) en laten zien hoe dit optimaal kan worden ingezet. Leerkrachten die doelbewust instructie geven en effectief begeleide oefening verzorgen, zien de leerlingresultaten sterk verbeteren. Het is daarbij cruciaal dat zij de belangrijke spellingstrategieën en -categorieën gestructureerd aan de orde stellen.

In hoofdstuk 5 beschrijven we het belang van convergente differentiatie bij doelgericht spellingonderwijs. In een notendop houdt deze manier van differentiëren in dat de leerkracht streeft naar eenzelfde lesdoel voor alle leerlingen en daarbij rekening houdt met de verschillende instructiebehoeften van leerlingen. Iedereen krijgt de instructie die hij nodig heeft om zich de spelling eigen te maken. Maar hoe deel je de

leerlingen nu op een goede manier in naar instructiebehoefte? En hoe organiseer je vervolgens de instructie in de les? Dat zijn vragen die in dit hoofdstuk worden beantwoord. Ook gaan we in op de AH (Alsnog-Herhalen)-aanpak voor zwakkere spellers. In hoofdstuk 6 gaat het over het monitoren van het spellingonderwijs. Wanneer een school resultaatgericht werkt, willen leerkrachten natuurlijk weten wat de effecten zijn van hun spellingonderwijs. Door toetsing, observatie en diagnostische gesprekken krijgen zij hier beter zicht op. Een doelgerichte school kan op basis van de resultaten vaststellen welke interventies op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau nodig zijn om de gestelde doelen te bereiken.

Hoofdstuk 7, tot slot, behandelt het onderwerp transfer. Tijdens de spellinglessen wordt leerlingen kennis bijgebracht over de spellingregels. Ook oefenen zij de vaardigheden die nodig zijn om correct te schrijven. Vervolgens is het zaak dat leerlingen deze kennis en vaardigheden bewust toepassen op het moment dat zij zelf teksten produceren. Het werken aan dit spellingbewustzijn van leerlingen vraagt om gerichte aandacht van de leerkracht en afspraken op schoolniveau.

Bij het bewaken en borgen van effectief spellingonderwijs spelen de interne begeleider en de schoolleider ook een belangrijke rol. De schoolleider en de interne begeleider geven samen leiding aan het borgen van het spellingonderwijs. Beiden hebben hierin specifieke taken en het is van belang dat zij hierover duidelijke afspraken maken. De interne begeleider heeft kennis van effectief spellingonderwijs. Daarnaast coacht en ondersteunt hij leerkrachten en zorgt hij ervoor dat er expertise binnen de school aanwezig is. Samen met de schoolleider verankert de interne begeleider bovendien vernieuwingen binnen de school. Uiteraard is het waarborgen van een effectieve leerlingenzorg ook één van de kerntaken van de interne begeleider. In de bijlagen van dit boek vindt u informatie over de rol van de interne begeleider en de schoolleider ten aanzien van het spellingonderwijs.

In het boek volgen we ook meester Chris en juf Marloes. Beiden proberen de resultaten van hun spellingonderwijs te verbeteren, maar weten niet altijd hoe zij dit moeten aanpakken. De herkenbare vragen die ze zichzelf stellen – en die wij in deze publicatie proberen te beantwoorden – vormen de leidraad van Spelling op z'n best.

We danken CPS-collega's Diana Aarntzen en Mandy Evers voor hun waardevolle feedback en adviezen bij de totstandkoming van dit boek.

Marjolein Korstanje
Tseard Veenstra

april 2012